

V. I. Lenin (Lenin)

JAN SLAVÍK

L E N I N

MELANTRICH A. S. PRAHA

I

DVA RODNÍ BRATŘI, DVĚ RODNÉ REVOLUČNÍ TEORIE

Z četné rodiny simbirského inspektora národních škol, Ilji Aleksandroviče Uljanova, vzešli dva synové revoluční onáři. Starší Aleksandr byl národník, stoupenec revolučního směru, jenž se pokoušel atentáty na představitele státní moci otrástit carskou soustavou vládní a tím odstraniti hlavní překážku rozvoje socialistických sklonů, ruskému národu prý vrozených. R. 1887 nastrojil se svým kroužkem úklady caru Aleksandru III. Spiknutí bylo v posledním okamžiku prozrazeno a jednadvacetiletý studující chemie, Aleksandr Uljanov, skončil na šibenici. Jeho mladší bratr Vladimír Uljanov přimkl se k hnutí sociálně-demokratickému, vychoval jeho levé křídlo v kohortu řemeslných revolucionářů, jež se zmocnila Ruska a na troskách carismu se pokouší vybudovati socialistický stát.

Bratři Uljanovi představují dva revoluční směry, které z negramotného a polofeudálního Ruska chtěly vytvořiti říši s nejpokročilejšími společenskými řády. Ruští národnici a marxisté čtvrt století spolu zápasili perem. Zdálo by se, že žalostný konec staršího Uljanova a závratný triumf mladšího zosobňují dějinné rozhodnutí tohoto zápasu: vítězství marxistů a porážku směru národnického. Vpravdě však v Rusku zvítězila idea oběma směrům společná — myšlenka, že v Rusku lze se pokusiti o uskutečnění socialismu dříve než v pokročilé západní Evropě. Jak národnici, tak marxisté snili o zavedení socialistických řádů v Rusku v krátké době, byt potřebných kulturních a hospodářských podmínek tam ne-

bylo. Proti této společné víře v socialistické možnosti Ruska neznamena nic různý způsob, jímž oba revoluční tábory svá stanoviska teoreticky odůvodňovaly. Marxisté vytýkali národníkům, že po způsobu starých slavjanofilů věří ve zvláštní společenské sklony ruského lidu. Třeba jen zbaviti národ tíživých pout carského absolutismu, aby mohl rozkvésti socialismus, projevující se na ruském venkově občinou, společnou držbou půdy. Ruští marxisté se vysmívali těmto nevědeckým prý fantasiím. Sami se vydávali za stoupence socialismu vědeckého, jenž uznává, že také Rusko prodělá období kapitalisticko-buržoasní, jehož dědicem a hrobníkem bude socialismus. To bylo však jen v teorii. V praxi u většiny ruských socialistů, především bolševiků, setkáváme se ustavičně s předpoklady, jež ukazují, kterak i ti, kdo se vydávali za stoupence vědeckého socialismu, byli stále v zajetí představy o imanentních socialistických sklonech ruského národa. Ruský proletariát sám najde pravou revoluční cestu. Ruský mužik sám si vytvoří své řády, svou vládu... Ruský národ má instinkt... To jsou věty, s nimiž se stále setkáváme v učení bolševiků, především v projevech Vladimíra Uljanova, jenž do světové historie vešel pod pseudonymem — Nikolaj Lenin.

Víra ve zvláštní sociální poslání Ruska je prastará. Musili bychom jíti daleko do ruské minulosti. Snaha však, proklesati propagandou v širokých vrstvách cestu socialismu, objevila se teprve v letech sedmdesátých. Ruská inteligence — tak zvaní raznočinci — toužící vyvésti národ z bídy a temnoty, uvědomovali si slabost a bezmocnost proti carskému režimu. Mezi tužbami a skutečností byla strašná propast. Kdo pomůže? Kde čerpati naději v zdar? V této psychologické situaci, odpovídající náladě, v níž se rodí mesianské blouznění, vznikla víra v přirozenou revolučnost ruského lidu. Ruský národ, toť bohatýr Ilja Muromec, který nehybně leží u chudého krbu. Stačí však nalíti mu víno revoluční propagandy, aby se zvedl a vykonal divy neslýchané. Ná-

rodníci let sedmdesátých šli mezi venkovské mužíky s hesly socialistickými. Ale „chození v národ“ se skončilo nezdařenem. Tito „buntaři“ nepohnuli lidem, zato carská vláda nemilosrdně trestala buřiče. Národníci revolucionáři hynuli na šibenicích, v žalářích, jako trestanci a vyhnanci zalidňovali Sibiř. Na vládní pronásledování revolucionáři odpověděli terorem. Násilí za násilí, smrt za smrt! Netřeba ruský lid učiti socialismu. Ten je v něm. Je třeba jen rozbíti starý, násilnický vládní stroj, socialismu bránící.

Byla to zejména organizace „Narodnaja Volja“, jež v letech osmdesátých uvedla svět v úžas energií, se kterou se hnala po životě carově. Na konec dostali hlavu Aleksandra II., ale lid ani po takovém činu se nepohnul. Naopak, vládnoucí režim teroristické organizace rozdrtil. Kroužek staršího Uljanova byl jedním z posledních. V okamžiku však, kdy víra v revolučnost milionů sedláků silně klesala, byla vystřídána myšlenkou novou. Není-li možno k revoluci podniknutí sedláky, temné a rozptýlené po nekonečné prostora, je tu rychle vyrůstající vrstva továrních dělníků, jež se stane rozhodujícím činitelem v ruské revoluci. Tuto naději zrodil v letech devadesátých do Ruska proniklý marxismus. Jako dříve ruská inteligence vášnivě hájila učení o socialistickém talentu ruských sedláků, nyní se stejným žárem uvěřila v kapitalistický rozvoj Ruska, plodící proletariát, jenž na svých plecích vnese do Ruska socialismus.

Kroužky ruských marxistů vznikaly již v letech osmdesátých. Největšího významu nabyla skupina *Georgija Valentinoviče Plechanova*, jenž přešel k marxismu oklikou přes národnictví. Jako emigrant založil r. 1883 s několika druhy „Grupu Osvoboždenie truda“ (Skupina Osvobození práce). Byl v ní vedle Plechanova Pavel Akselrod, Lev Dejč a Věra Zasuličová. Skupina proslula hlavně teoretickým bojem proti národníkům, ale jak malý byl jejich styk s dělníckými masami, skupina „Osvobození práce“ přiznala sama v době pařížského kongresu druhé internacionály (1889).

Když od francouzských socialistů byla na kongres pozvána, upozornila, že se nemůže pokládati za zástupce ruských dělníků.

Nicméně Plechanov byl na kongres připuštěn. Pronesl tam okřídlená slova: „Ruská revoluce zvítězí jako hnutí dělnické, nebo nezvítězí nikdy.“ Tvrzení zdálo se vyplývat z dobře uváženého stavu věcí, ale, jak další vývoj poměrů ukázal, slova Plechanova vyjádřila jen počátek nové víry, skvělé heslo pro rodící se naděje v proletariát. Plechanov dobře odhadl slabost ruské buržoasie, jež byla nečetná a nemohla se, pokud byla pokroková a liberální, o nikoho opřít. Plechanov viděl růsti rychle tovární dělnictvo, soustřeďující se ve velkých ruských městech. Zde vyrůstala síla, jež po jisté organisaci mohla učiniti konec despotickému samoděržaví, marně otrásanému narodnickými teroristy. To měl na mysli Plechanov, když tvrdil, že ruská revoluce zvítězí jako hnutí dělnické. Plechanov však věřil, v duchu marxistického schematu, že revoluce, která svrhne carismus, bude revolucí buržoasní. V tom ovšem byla zřejmá nelogičnost. Nemělo-li Rusko vyvinuté buržoasie v západoevropském smyslu, kterak bylo možno usuzovati, že příští ruská revoluce bude buržoasní, kterak bylo možno čekat, že se omezí na dosažení těch občanských svobod, které západní Evropě přinesla veliká francouzská revoluce r. 1789 a řada drobných revolucí 19. století, přeměňující evropské státy z absolutních monarchií v konstituční, po případě v demokratické republiky. Našel se však důslednější ruský revolucionář, jenž vyvodil nesmírně odvážný, ale jedině logický důsledek z tvrzení, že ruská revoluce zvítězí jako hnutí dělnické. V takovém případě — usoudil — vítězný proletariát se pokusí hned o revoluci socialistickou, o radikální změnu řádů hospodářských.

Ten závěr učinil Vladimír Uljanov — Nikolaj Lenin.

Dávno před tím, než se octl v čele vítězné revoluce, odpůrci posměšně zvali jej Robespierrem. Vystihli tím jeho podobnost s přední postavou veliké francouzské revoluce,

pokud setýče důslednosti. Jinak však mezi Robespierrem a Leninem jsou propastné rozdíly jako vůbec mezi činiteli revoluce francouzské a ruské. První byla provedena revolucionáři amatérskými, kteří namnoze ani při výbuchu revoluce roku 1789 nevěděli, že dny starého režimu jsou sečteny. Proud revoluce vynesl je do popředí, aniž by krátce před tím měli tušení, jakou roli budou hráti. Lenin však je velký typ revolucionáře profesionálního. Připravovat a dělat revoluci, je jeho jediným životním zaměstnáním. Je po té stránce ještě více: Je vychovatelem revolucionářů z povolání. Pokládá se za povoláního vytvořiti svatou četou řemeslných revolucionářů, jež má v Rusku sociální převrat provést.

Plán, po desetiletí připravovaný, se zdařil. Bolševická strana dobyla vlády v Rusku, provedla tam politický a sociální převrat, s nímž nelze srovnati nic v dějinách. Rusko skýtalo na jedné straně vhodné podmínky pro ovládnutí země ukázněnou, obětivnou a bezohlednou skupinou. Na druhé straně svou kulturní zaostalostí mělo nejméně podmínek, které zakladatelé marxismu vytkli jako nezbytný předpoklad pro socialismus. Marx a Engels učili, že socialismus vystřídá kapitalismus, až tento se octne v rozporu s výrobou a až proletariát vypěje kulturně. V Rusku k tomu bylo daleko. Učení Marxovo zdálo se přímo brzdou pro nedočkavé ruské socialisty. Mladý Lenin, jsa rozhodnut býti revolucionářem stůj co stůj, dlouho hledal cestu, kterou by překážející mu teorii marxismu, za jehož vyznavače se hlásí, obešel. Časem ji našel. Nemůže-li Rusko pro svou zaostalost dělati revoluci socialistickou, může dáti aspoň popud k takové revoluci v západní Evropě, kde podmínky pro socialistickou revoluci už dokonale dozrály. Tímto pojetím socialistické revoluce, jež v jádře má kryti nedočkavost ruského revolucionáře, Lenin dal si generální rozhřešení pro revoluční pokusnictví v Rusku. Z ní čerpal oprávněnost uchvátiti vládu v Rusku a smělost k radikálnímu zničení starých vládnoucích tříd. Jejich vyhlazení bylo především prostředkem agitačním. Mělo

působiti psychologicky na proletariát západoevropský. Mohutný a hodně asijský způsob ničení majetných tříd nepřinesl očekávaný výsledek. Bolševická revoluce měla nesporně veliký vliv na sociální posuny v celém světě, ale revoluce, jak si ji Lenin představoval, se v Evropě nedostavila. Jestliže ruský příklad v prvních okamžicích vzbudil v širokých vrstvách, dlouhou válkou utýraných, sopečné vření, v dalším vývoji ruské experimenty, uvrhnuvší Rusko do nepřetržitých nesnází hospodářských, spíše od následování odstrašovaly.

Když však na Západě socialistická revoluce podle ruského vzoru nevzplanula, dochází k podivuhodnému skoku ve výkladu poslání ruské revoluce. Zapomíná se na skromné poslání Ruska, jež má pouze zažehnouti požár v západní Evropě. Bolševická strana pod Leninovým vedením velmi rychle si přisvojila hodnost skutečného vůdce a tvůrce socialistické revoluce světové. Socialistická forma, která se v Rusku vytvořila pod vlivem nekulturního prostředí, najednou byla prohlášena za vzor, který i daleko pokročilejší Evropa musí přijmouti. Lenin se rozhodl, naučiti západní Evropu, jak se revoluce dělá. Podnikl se svou kohortou energický nápor na západní Evropu, aby jí způsob své socialistické revoluce vnutil. Když ten záměr selhal, a pokus vytvořiti socialistický stát byl omezen na Rusko, Lenin učení o úkolu ruské revoluce dále rozšířil: Bolševická strana, jsouc v Rusku u moci, má socialistickou revoluci v Evropě připravovati a usnadňovati. Když však časem se ukázalo, že západní Evropa ruského příkladu následovati nebude, dochází na starou ruskou myšlenku: převésti ihned carské Rusko, zaostalé a negramotné, k socialismu nebo aspoň na cestu směrem k socialismu. Bylo však nezbytno provésti další znásilnění učení Marxova a Engelsova. Víme, že Lenin, když připravoval revoluci, vyhnul se marxistickým předpokladům socialistické revoluce, výkladem, že v Rusku jde o „prolog“ k socialistické revoluci v Evropě. Když octl se u moci a zároveň — poněvadž revoluce na Západě nevypukla — v slepé uličce,

pomohl si úplným zlomením Marxova učení o kulturním a technickém rozvoji společnosti jako podmínky pro socialismus. Proč poučku neobrátili? Proletariát uchvátil moc předem, a potom, získav vládu, snaží se rychlejším tempem dohnati, co mu na vzdělání schází. Lenin od učení marxistického přehoupl se k učení osvícených absolutistů. Ti se pokládali za povolane a oprávněné vnutiti obyvatelstvu pokrok i proti jejich vůli. Lenin a jeho následovníci chtějí obyvatelstvu dekrety vnutiti „socialismus“. Uskutečňují to, co předpovídali národníkům, pro případ, že by se dostali k vládě! Je to jen varianta téže revoluční teorie, uváděné v praksi. Z ruského bolševického pokusu na konec se proklubává intenzivní úsilí popohnati vývoj ruského národa. Dohnati pod komunistickými prapory, co západní Evropa dávno má.

Je otázka, zda cesta, kterou Lenin volil, byla jedine možná. Že jinak nebylo možno strnulým ruským venkovem hnouti, hájí dnes mnozí, mezi nimi *Maxim Gorkij*. Po smrti Lenina vě napsal: Lenin, stoupenec teorie, tvrdící, že úloha osobnosti v procesu vývoje kultury je nicotná, podle mého názoru, byl zdrojem energie, bez níž ruská revoluce nemohla přijmouti formu, jakou přijala. Kdysi jsem srovnával jej (podmínečně) s Petrem Velikým. Tomu přirovnání se smáli, shledávajíc je přehnaným. Ale to bylo přiznání přibližné: podle mého názoru role Lenina jako sociálního reformátora Ruska je menší jeho významu, jako revolucionáře světového. Byl nejen člověkem, na kterého dějiny vložily strašný úkol rozvrátiti do základu pestré, nemotorné, lenivé lidské mraveniště, nazývané Rusko — jeho vůle byla neúnavným beranem, jehož údery mocně otřásají monumentálně vybudovanými kapitalistickými státy Západu a tisíciletými slehlou půdou odporných despocií Východu. Myslím stále — jako přede dvěma lety, že pro Lenina Rusko — bylo pouze materiálem pro pokus, začatý v rozměrech světových, planetárních. Dříve tato myšlenka, zatemnělá soucitem k ruskému národu, mne pobuřovala, ale, když pozoruji, jak proud událostí rus-

ké revoluce, rozšiřující se a prohlubující, víc a více probouzí a organisuje síly, způsobilé rozrušiti základy kapitalistického ústrojí, shledávám, že i kdyby Rusko bylo odsouzeno býti objektem pokusu, bylo by nespravedlivé sváděti odpovědnost za to na člověka, který se snaží převrátiti potenciální energii ruské pracující masy v energii kinetickou, činorodou. Každý dostává, co zasluhuje, to je spravedlivé. Národ shnilý v dusném vzduchu monarchie, nečinný a bez vůle, zbavený víry v sebe, nedostatečně „buržoasní“, aby měl sílu k odporu, a nedostatečně silný, aby v sobě potlačil bědné, ale pevně osvojené úsilí o buržoasní blahobyť — ten národ, logikou své neplodné historie, musí patrně prožiti veškerá dramata a tragedie, nezbytné pro tvora pasivního a žijícího v epoše zvířecky rozvitého boje tříd, jehož nejhnutelnějším výrazem je krvavá ohavnost, válka v letech 1914—1918.*)

Jednostrannost Gorkého pojetí ruské revoluce je patrná. Gorkij především nikdy se nepokusil vysvětliti příčiny zbedovaného stavu ruského lidu v době carismu. Zůstává při paušální představě, že carská monarchie byla jakýmsi zlým čarodějem, jenž jedině měl na svědomí bídu národa, pra-příčinou, která se dále neanalysovala. Ve skutečnosti hlavní příčinou, že Rusko ve vývoji se opozdilo, byl nesmírný rozmach teritoriální, trvající téměř půl tisíciletí. V době, kdy západoevropské státy vnitřně zrály, dávno dosáhnuvše svých přirozených hranic, ruský stát stále vzrůstal územně. To byl ohromný výkon veškerého ruského národa — cara, šlechtice i mužika. Na administrativní však zvládnutí tak rychle přirůstající plochy nebylo prostředků. Proto zcela přirozeně objevily se rysy, které v západní Evropě shledáváme v středním věku. Vytvořila se polofeudální administrativa. Že tomu tak bylo, o tom nejlépe svědčí vlastní bolševická revoluce, kde prvek feudální a byrokratický — komando zdatných jed-

*) M. Gorkij, Vladimír Iljič Lenin, Meščerjakovův sborník I., str. 11 až 12. Srv. též Gorkého brožuru, Člověk (přel. A. Mikovcová-Sadecká), kde narysována role, historický cíl a význam Leninův v podobném smyslu.

notlivců nad masou — vyplývá stále na povrch, byť se usiluje o řády socialistické.

Výklad Maxima Gorkého má ještě jinou slabou stránku. Gorkij ráz ruské revoluce vykládá hroznou zaostalostí ruského národa. Lenin však metody své revoluce na konec prohlásil za universální vynález, kterého má užiti proletariát na celé planetě. Mají tedy národové pokročilí jíti k socialismu metodami, jež zrodila ruská zaostalost? Na to výklad velkého ruského romanciera nedává odpovědi.

Snad budeme blíže pravdy, budeme-li spatřovati v Leninově pokusu hřmotnou předzvěst sociálních změn, před kterými stojí lidská společnost. Rusko, byť říše s nesmírně zaostalou masou obyvatelstva, nebylo zemí ohrazenou čínskou zdí. Dávno bylo součástí duchovní Evropy. Nebylo tedy naprosto možné, aby tamní revoluce neprobíhala pod hesly nejmodernějšími, to jest socialistickými. Nemožnost však uskutečniti socialistické ideály v době, kdy je nutno obyvatelstvo učiti základům lidské kultury (pracovní kázní, gramotnosti), způsobilé, že ruský socialismus prolínají rysy feudální, po případě prvky orientálního despotismu.

Pokud o událostech, jež jsou téměř přítomností, lze pronášeti soudy hodnotící, ruská revoluce zdá se opravdu býti úvodem k velkým planetárním změnám, ale jen v tom smyslu, v jakém na příklad lze revoluci husitskou pokládati za předeheru velké náboženské reformace v 16. století. O správnosti nebo nesprávnosti této rovnice ovšem rozhodne budoucnost.

Úvahy o významu Leninovy postavy pro dějinný vývoj nejsou předmětem této knihy. O tom se najde jen něco málo slov v závěru. V knize samé jde mi především o nárys Lenina revolučního vývoje, o vylíčení, jak vznikalo a krystalisovalo Leninovo pojetí ruské revoluce. Jak tvořil svou kohortu řemeslných revolucionářů, jak pomocí ní se pokusil uskutečniti svou ideu revoluce, to jsou hlavní niti díla.

Rozvrh i metodu práce téměř vnucují dvě rozdílná období

Leninova života. V první době Lenin je vyhnanec, „věčný“ strůjce revoluce. Bije se v prostředí ruských revolučních sekt především za revoluční taktiku a organizaci. Naráží na odpor jiných revolučních skupin. Nezřídka opouští ho i ti, kdo mu stáli nejbliže. Jsou chvíle, kdy je sám, opuštěn, nebo, jak se domnívali jeho odpůrci, úplně znemožněn. V publicistických zápasech mu často a velmi bystře předpovídali, co by se v Rusku stalo, kdyby se jeho skupina dostala k vládě. Tato příležitost Leninovi byla dána. Přímo tedy se nabízí sledovati, jak mnoho z toho, co jeho odpůrci dávno teoreticky předvíдали, opravdu se splnilo. Vývoj bolševické strany šel opravdu z velké části tím směrem, jak se předpovídalo.

Po jedné stránce ovšem všechny předpovědi ukázaly se ne-správné. Nikdo nepředvídal, že se bolševická strana může v Rusku udržeti při vládě tak dlouho. Čekalo se, že „utopické“ experimenty bolševiky zničí. Bylo však zásluhou Leninovy pružné revoluční strategie, že dovedl převést stranu přes nebezpečí, kde hrozilo neodvratné ztroskotání. Lenin dovedl včas couvati a přizpůsobovati se situaci. Také tento Leninův rys v knize je podrobně sledován. Stručně řečeno, v následujících kapitolách jde o objasnění otázky: Jak se bolševická strana dostala k vládě a kterak se stalo, že se za poměrů krajně nepříznivých mohla udržeti. To je z největší části historie Leninova života.

Aleksander Uljanov, bratr Leninův

způsobem čistě středověkým. Stalo-li se to bez ohledu na krev i životy, i proto našel „marxistické“ vysvětlení. Buržoasie utiskovala proletariát, ale nehubila jej, ježto potřebovala služby k svému živobytí. Proletariát však buržoasie nepotřebuje, proto ji ničí. K takové orientální filosofii socialistické revoluce Lenin ovšem dospěl, když se již objevily příznaky mozkové choroby. Aby pak naprosto nebylo pochybností, že bolševická strana užívá středověkých metod, zbavila se časem i selských hlav, vynikajících nad prostředím, způsobem násilným. Veškeré ujišťování, že šlo při tom o socialismus na ruském venkově a o osvobození širokých vrstev venkovských z rukou vykořisťovatelů, nemůže zastříti tento fakt. Šlo o sebezáchranu socialistické oligarchie před vlnou sebevědomí selského stavu, ohromné většiny ruského národa.*)

*) Leninovi jako budovateli sovětského státu věnuji zvláštní knihu. Prozatím odkazují na své práce: Kapitoly o Leninovi, 1924, Oposice v bolševické straně, čas. Slov. Přehled 1928 a na příslušné kapitoly v mém dodatku k 2. vyd. díla T. G. Masaryka, Rusko a Evropa I (1930).

XIX

ZÁVĚREČNÉ ÚVAHY

Uchvácení vlády v Rusku bolševickou stranou tvoří přelomový bod v životě Leninově. Jako mladý revolucionář přihlásil se k mezinárodnímu marxismu. Proto ruskou revoluci pojal jako část světové revoluce proletářské. Jako syn země, která víc než devadesáti procenty obyvatelstva nebyla zralá ani k demokratické formě státní, ocitl se v rozporu se základním předpokladem socialistické revoluce. V Rusku scházely podmínky kulturní a hospodářské, jak je pro proletářskou revoluci stanovili Marx a Engels. Z této situace se Lenin vyprostil „nárazovou“ filosofií ruské revoluce. Rusko může dát popud k socialistické revoluci v západní Evropě tím, že zničí svou buržoasii. Pro takové zahájení světové revoluce v Rusku podmínky byly. Slabá ruská buržoasie mohla být přemožena továrním proletariátem, který od konce 19. století rychle vyrůstal v ruských průmyslových střediscích. Jeho síla tkvěla v tom, že byl soustředěn v nejdůležitějších místech říše, především v Petrohradě a Moskvě. Kulturně však nestál tak vysoko, aby mohl vytvořit masovou stranu sociálně-demokratickou, jak tomu bylo v západní Evropě. Mnozí ruští marxisté se o to pokoušeli, ale podlehl v boji s Leninem, jenž dobře postřehl, že i ruský tovární proletariát musí být veden a komandován, má-li se v Rusku státí třídou rozhodující. Boj mezi bolševismem a menševismem není v podstatě nic jiného, než zápas dvou názorů, jak vésti ruský tovární proletariát, zda podle demokratického vzoru západoevropského či oligarchicky, despoticky, carsky. Ti, kdo chtěli kopírovati západoevropské vzory, podlehl

Leninovi, jenž volil oligarchickou formu vedení proletariátu.

Vítězství dobýval postupně. Na sjezdu v Londýně r. 1903, pokusil se překotným útokem dát ruským sociálním demokratům organizaci s despotickým výk. výborem v čele. Pokus se nezdařil, ale Lenin potom pracuje na uskutečnění své idey „strany řemeslných revolucionářů“ soustavně, až na konec svého cíle dosáhl. Stejná byla historie boje o Sověty. Po návratu do vlasti jeho bouřlivý požadavek — veškerou moc Sovětům — byl odmítán i soudruhy z bolševické frakce. Několika měsíční agitací Lenin prosadil svou. Sověty staly se organizací vedenou Leninovou stranou. Nyní šlo o to, aby pod heslem Sovětů proveden byl hlavní cíl Leninova úsilí — světová proletářská revoluce. Proti tomu však se postavila západoevropská sociální demokracie. Lenin se pokusil její odpor zdolat stejným způsobem, jak postupoval v rodící se sociální demokracii ruské. Vytvořil komunistické strany v západoevropských státech a předpokládal, že stejnými metodami, jako bolševici v Rusku, strhnou za sebou široké vrstvy lidové. To byl vrchol Leninova revolučního rozmachu. Další postup selhal. Bolševismus, vyrostlý zcela přirozeně v ruském prostředí, ukázal se v západní Evropě skutečným anachronismem. Revoluci čtvrtého stavu nabízel metody země, jež v době, kdy se bolševismus rodil, byla zemí masy bez občanského vědomí, bez představy demokratismu. Lenin neúspěch bolševismu v západní Evropě sváděl na zradu socialistických vůdců. Ve skutečnosti jeho ruský komunismus ztroskotál na kulturní vyspělosti širokých vrstev. Odmítl socialismus křížený carským despotismem. Toto odmítnutí přivedlo Lenina do nesnází. Příliš často odůvodňoval ruskou revoluci tvrzením, že bojuje za revoluci světovou. Bylo třeba nalézt nový *raison d'être* pro bolševické panství v Rusku. Prologovou čili nárazovou teorií ruské revoluce zaměnil učením o rudé baště, jako opoře příští proletářské revoluce, jež se blíží pomalu, ale přichází. Touto teorií „komunistické bašty“ odůvodňoval v dalších letech po-

Nemocný Lenin v Gorkách

vinnost bolševické panství v Rusku udržeti stůj co stůj. Aby toho Lenin docílil, prosadil tak zvanou novou hospodářskou politikou částečný ústup směrem ke kapitalismu. Jeho epigoni, především Stalin, odhodlali se na konec k uskutečnění hesla: Rusko půjde k socialismu samo.*) Tyto události jsou dosud příliš živou přítomností, než aby bylo možno pronášeti věštby, jaké následky bolševické experimenty budou mítí . . . Tolik však již dnes zdá se jisto, že pod příkrovem socialistických a komunistických hesel odehrává se radikální přerod ruské říše. Dohání se především to, co Rusku scházelo a co několikrát v této knize bylo zdůrazňováno — kultura práce a pracovní kázeň. Ale i zde velké, ba úctyhodné plány jsou podivuhodně pomíchány metodami násilí, jež dnešnímu pozorovateli znemožňují jakýkoli jistý soud. Z toho vyplývá i nemožnost kategorických soudů o Leninově díle. Že způsob jeho revoluce je směsí moderního úsilí o lepší řády společenské a carské despotické tradice je zřejmé. Nejisté zůstávají výsledky a následky. Lenin ruskou revoluci vedl pod praporem socialistickým, ve jménu zdokonalení lidské společnosti. Podaří-li se rozluštit otázku sociální ale spoň do té míry, že zmizí hlavní výstřelky toho, čemu tak výstižně se říká vykořisťování člověka člověkem, podaří-li se odstraniti potupu nezaměstnanosti a ohavnost hladovění, zatím co značná část členů lidské společnosti žije v nadbytku bez vlastního přičinění, revoluce, které Lenin velel, bude včleněna do osvobozovacího boje čtvrtého stavu jako článek podstatný, slavný, třeba historie nezapomene vypsati středověké, opravdu církevnicky násilné metody, jimiž Lenin, bezprostřední nástupce carů, razil cestu k socialismu. To platí také o Leninově poměru k jeho vlasti. Vyrostli po bouři, ničení a násilném budování socialismu zdravá Rus, zbavená všeho, co carskou říší dělalo ztrnulou, temnou a slabou, Lenin bude největším velikánem ruských dějin. Tu slávu dávají mu už dnes jeho stoupenci, bolševičtí věřící doma i za

*) Srv. mou knihu, Bolševismus v přerodu.

hranicemi. Situace však, jaká v Rusku je, naprosto nezaručuje, že určité bude tomu tak. Lenina často srovnávají s Petrem Velikým. Sam jsem toho přirovnání užil před dvanácti lety, v době, kdy Lenin zavedl tak zvanou novou hospodářskou politiku. Tenkrát se zdálo, že je po bouři, že Rusko od revoluce přechází k evoluci. Rychlý však rozmach probuzeného Ruska uvedl v nebezpečí panství hrstky řemeslných revolucionářů. Jestliže ve starších revolucích lidé, kteří převratem byli vyneseni do popředí, neradi se vzdávali své moci, tím méně lze čekat dobrovolný ústup od lidí, jimž děláni revoluce stalo se životním povoláním. Pod vedením Leninovým naučili se, jak se revoluce dělá, osvojili si však také poznání, jak revolucionáři si připravili pád. Poznali, jak vývoj vůdců revoluce přerůstal přes hlavu, až konečně je odhodil nebo zničil jako přežitky. Bolševici, Leninovi vyučenci, přímo odbornícky pátrají, kde jim hrozí nebezpečí od vývoje revoluce. Pozorují a „čistí“ vlastní svou stranu, zjišťují, že se rozmáhají proudy jim nepřátelské. Jestliže se chlubí, že znalost revoluční teorie usnadnila jim vítězství, lze k tomu dodat, že i odumírání své revoluce oddalují zcela odborně. Ovládají strategii obrany panství revolucionářů. Nejvýznamnějším činem takové sebezáchrany byl agrární převrat roku 1930, zničení vzrůstající selské buržoazie, provedené pod zámkou popohnání vývoje k socialismu na ruském venkově. K násilné „kolektivisaci zemědělství“ se sahlo teprve, když bolševici narazili na odpor proti tomu, aby pro překotnou výstavbu průmyslu miliony zemědělského lidu byly vysáány do morku kostí.

Zde se můžeme vrátiti k srovnání s carem Petrem Velikým. Také Petr v překotné snaze dohnati západní Evropu a vytvořiti z Ruska byrokratický stát, přepjal do nemožnosti hospodářské síly své země. Bořil Rusko staré, budoval nové na účet vrstev nejšířších. Místo evropské administrativy vytvořilo se polofeudální činnictvo, zatím co ohromné masy ruského lidu ustrnuly. Chtěl Rusko popohnati, na místo

toho zdržel vývoj selského stavu, ohromné většiny národa. Je otázka, nestojí-li bolševický pokus o „dohnání a předehdnání“ Evropy před nebezpečím podobným, ba totožným. Moderní hesla — pomoci nejchudším — sama nezaručují, že se v Rusku ze zproletarisovaného a zničeného kapitalismu obyvatelstva nevytvoří vrstva otroků státního kapitalismu, ovládaná kastou, ne nepodobnou té kastě, jež vytvořila před příchodem Evropanů komunistické řády ve státě peruánském. Nizká úroveň obyvatelstva byla vždy žírnou půdou pro despotie všeho druhu. Svědčí o tom dějiny Egypta, Indie, Číny, také ovšem dějiny všech států evropských starší doby. Nejhlíbdější nauka, jakou je křesťanství, zvrhla se vlivem prostředí. Že socialismus, chcete-li marxismus, v Rusku vzal na sebe hrubou formu, o tom nemůže pochybovati nikdo, kdo čte projevy sovětské vlády a vládnoucí třídy. Zničit nepřitele, vyhubit, to jsou slova, jež se stále v Rusku vykřikují při budování socialismu. Jsou to hlasy bolševické theokracie, hlasy, svědčící o bližší přibuznosti s carismem než s morálkou socialistickou. Nebezpečí, že bojovníci za osvobození proletariátu nadělají z dělnictva státní otroky, není vyloučeno.

Vývoj Ruska je tedy nejistý. Na tom, jakým se směrem bude bráti, závisí i hodnocení historické role Vladimíra Uljanova-Lenina. Budoucnost také ukáže, pokud cestu k socialismu pročísl a pokud socialismus carskými metodami zdiskreditoval.